

ماهیت حقوقی سود سپرده های بانکی در فقه و حقوق اسلامی

تالیف

سید روح اله ترابی

(کارشناسی ارشد حقوق خصوصی)

سید عبدالله ترابی

(وکیل پایه دادگستری و مدرس دانشگاه)

انتشارات قانون یار

۱۳۹۶

سرشناسه	: ترابی، سیدروح‌اله، ۱۳۶۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: ماهیت حقوقی سود سپرده‌های بانکی در فقه و حقوق اسلامی / تالیف سیدروح‌اله ترابی، سیدعبداله ترابی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات قانون‌یار، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۶-۵۴-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: بهره (فقه)
موضوع	: Interest (Islamic law)
موضوع	: بهره -- ایران
موضوع	: Interest -- Iran
موضوع	: نرخ‌های بهره -- ایران
موضوع	: Interest rates -- Iran
موضوع	: بانک و بانکداری (فقه) -- ایران
موضوع	: Banking law (Islamic law) -- Iran
موضوع	: سپرده‌های بانکی -- ایران
موضوع	: Bank deposits -- Iran
شناسه افزوده	: ترابی، سیدعبداله، ۱۳۴۷ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ت ۳۴۰/۱۹۰/۲۰۳۶ BP۶/
رده بندی دیویی	: ۳۷۲/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۴۰۰۲۴

انتشارات قانون‌یار

ماهیت حقوقی سود سپرده های بانکی در فقه و حقوق اسلامی

تألیف: سید روح اله ترابی - سید عبدالله ترابی

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

شابک: 978-600-8796-54-1

مرکز فروش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۳۹۶۰ کتابفروشی رسولی (چراغ دانش سابق)

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه
۱۱.....	فصل اول
۱۱.....	ماهیت سپرده
۵۱.....	فصل دوم
۵۱.....	انواع و شرایط و ماهیت سپرده گذاری
۱۱۲.....	فصل سوم
۱۱۲.....	نقش بانک ها در ایجاد سپرده گذاری سود ده
۱۳۸.....	فهرست منابع

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

امروزه بانک‌ها از ضروریات جامعه بشری و یکی از ارکان اقتصادی کشورها به حساب می‌آیند که مهم‌ترین اعمال بانکی که در واقع منبع اصلی درآمد بانک‌ها است و در اقتصاد کشور نیز نقش مؤثر دارد، پذیرش سرمایه‌های مردم و ذخیره آنها است؛ از این رو تعیین ماهیت سپرده‌های بانکی در بانک‌داری اسلامی جهت حلیت داد و ستدهای بانکی، و سودهای پرداختی از سوی بانک‌ها به مشتریان، یک امر ضروری می‌باشد تا هم متشرعان از این جهت آسوده خاطر باشند، هم فقها و حقوق‌دانان در تطبیق این سپرده‌ها، بر عقود اسلامی به نتایج مطلوب و روشنی برسند. فقها و حقوق‌دانان درباره ماهیت سپرده‌های بانکی دیدگاه‌های متفاوتی؛ مانند قرض بودن، ودیعه بودن، مضاربه بودن، و دیعه خلاف قاعده بودن و... دارند که در پاسخ تفصیلی بیان شده است.

بر خود واجب میدانیم که مراتب قدردانی و تشکر خود را از یکایک سروران، دوستان، اساتید محترم که ما را در ایجاد این اثر همراهی کردند بنماییم. شایسته است مراتب تشکر خود از پسر، دخترم و همسر سرکارخانم طاهره اصحابی و کیل پایه یک دادگستری داشته باشم به پاس تمام محبت‌هایشان...

امید است که خلق این اثر مفید جامعه حقوقی واقع گردد.

سید عبدالله ترابی

۱۰/تیرماه/۱۳۹۶

مقدمه

بخش اصلی و عمده فعالیت بانک ها را می توان در دو بخش مجزا مورد تجزیه و تحلیل قرار داد . یک بخش تجهیز منابع پولی و ریالی بانک ها که در این ارتباط بانکها اقدام به جمع آوری وجوه مازاد می نمایند و تحت عناوین سپرده مدت دار کوتاه مدت و بلند مدت و فروش اوراق و سهام این بخش فعالیت دارد .

بخش دوم ، تجهیز و تخصیص منابع پولی و ریالی که وجوه جمع آوری شده را به متقاضیان تأمین مالی واگذار می نماید در واقع تجهیز و تخصیص منابع پولی در بانک ها بر اساس بهره و سود تشکیل می شود که بر اساس آن افراد وجوه مازاد خود را با سپرده گذاری در بانک ها عملاً وجوه خویش را به بانک قرض داده که نرخ سود و بهره معینی به بانک پرداخت می نماید . لذا با وجود تحریم ربا در اسلام نمی توان از این روش ربوی جهت تجهیز و تخصیص منابع پولی و ریالی در نظام بانکی اسلامی استفاده نمود که علمای اسلامی و محققان علوم دینی جهت جایگزین نمودن درصدد ارائه طرح های متفاوت در قالب عقود اسلامی برآمده اند که اولین قانون طی لایحه قانون عملیات بانکی بدون ربا در سال ۱۳۶۲ تصویب شد که ماهیت حساب های جاری و پس انداز عنوان قرض الحسنه پیدا کرد ولی نسبت به ماهیت حقوقی سپرده های مدت دار هیچ تضمینی اتخاذ نگردید.

یکی از مباحث مهم در بانک ها منابع آن هاست و چگونگی تجهیز و جذب سپرده ها می باشد. و مسأله دیگر توزیع سپرده ها و تخصیص آن منابع خواهد بود. در بانک ها چند نوع سپرده وجود دارد : یکی سپرده های قرض الحسنه و سپرده های پس انداز و سپرده های جاری ، که به این سپرده ها هیچ سودی تعلق نمی گیرد و تحت عنوان قرض نزد بانک ها قرار داده می شوند. مبنای فقهی پذیرش سپرده ها عنوان و کالت و قرض می باشد و بانک به وکالت از سپرده گذاران سپرده های آن ها را به کار می گیرد و سود حاصل را میان سپرده گذاران به حساب های سرمایه گذاری واریز می نماید. البته دستورالعمل های اجرایی بانک ها و عملکرد نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مؤید وجود ابهامات و کاستی هایی در قانون عملکرد نظام

بانکی می باشد. زیرا در مواردی سود سپرده ها که از پیش تعیین شده به چشم می خورد که ناشی از عدم ارائه مبنای دقیق جهت محاسبه ی سود سپرده ها به صورت از پیش تعیین شده وجود دارد و به چشم می خورد که ناشی از ثابت و قطعی بودن آن هاست. نرخ سودهای سپرده گذاری در واقع اجرای بانکداری بدون ربا را با تردید مواجه ساخته است که به نظر می رسد شفاف سازی قوانین و مقررات نظام بانکی لازم باشد. لذا تحقق آن نیاز به عزم جدی مبنی بر اجرای بانکداری بدون ربا دارد که می تواند به تحقق آرمان بانکداری اسلامی کمک می کند. بنابراین در این راستا سؤالاتی مطرح می شود: ۱- آیا عملیات متداول بانک ها در راستای عقود اسلامی و حدود شرعی می باشد؟ ۲- آیا این عقود مطابق شرع تنظیم یافته است؟ ۳- اگر مطابق شرع مقدس است چرا برخی از فقها بر آن انتقاد دارند و آن را ربوی می دانند؟

فصل اول

ماهیت سپرده

مبحث اول : تعریف سپرده

سپرده های بانکی در اصطلاح اقتصادی به اموالی اطلاق می شود که افراد اموال و پول و نقدینگی خود را نزد بانک می سپارند و بانک متعهد به بازگرداندن آن بر اساس شرایط مورد توافق می گردد .

سپرده های مذکور انواع مختلفی دارند که می توان به حساب های جاری و پس انداز و سرمایه گذاری بلند مدت و سپرده های کوتاه مدت و سپرده های قرض الحسنه تقسیم نمود که سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت با نرخ سود مشخصی مورد توافق طرفین قرار می گیرد و سپرده های قرض الحسنه هیچ سود و بهره ای ندارد .

حساب های پس انداز دو دسته هستند ؛ حساب های جاری و پس انداز که مبلغ نقدی هستند که به بانک سپرده می شوند و افراد می توانند با استفاده از چک در حساب های جاری و یا دفترچه پس انداز هر زمان که خواستند از آن برداشت کنند .

گفتار اول : سپرده در اصطلاح فقهی و حقوقی

بند یک : برخی از حقوقدانان معتقدند این حساب ها حکم ودیعه ی شرعی را دارند ، زیرا سپرده گذار مبلغی را نزد بانک می گذارد تا از آن نگهداری کند تا در هر زمان که مایل بود از آن برداشت کند که این امر با ودیعه ی شرعی سازگار است . علاوه بر آن قصد سپرده گذار قرض دادن آن به بانک نیست و بانک نیز آن را به عنوان قرض قبول ندارد . (سید عباس موسویان ، طرح تحول نظام بانکی ، ص ۲۸۵).

بند دو : برخی دیگر از حقوقدانان عنوان قرض را به این حساب ها صادق می دانند و معتقدند که این سپرده ها ودیعه نیست ، زیرا بانک آن ها را با منابع دیگر مخلوط کرده و در سپرده ها تصرف می کنند. بنابراین اکثر فقها عقیده دارند که بهره برداری و تصرف در مال ودیعه توجیه شرعی ندارد. (همان منبع ، ص ۲۸۸).